

Velmi potěšitelné bylo návěští, že se chystají „překlady klasiků všech národů a časů věd a umění“ pro literaturu naši. Ačkoli to věc nesnadná, svléci ducha znamenitého, jenž taková řka srostl s šatem svým, z šatu toho a obláci jej v jiný, kterýž by mu tak jako původní slušel, přece se to duchu rovnému, jenž v onom sám sebe vidí, poštětiti může. Překlady klasiků jsou přelévání jednoho národního ducha do druhého, a když tito se poznávají, vyrovnají se a přichází najevo, že bytčně jsou jeden; kde by se opravdu ozývala protivnost národnosti jedné proti druhé, mohlo by se bez okolku říci, že tam panuje barbaství a humanismus že ještě nedorostl; prospěšná jest zajištění rozličnost národů a není nikde a nikdy člověk vůbec, nýbrž vždy *a* nebo *b*. Milujeme člověka rázného, jenž jest pravá osoba; jsouť lidičky sice, kteří jako vymocení bez barvy určité vypadají, o kterých pravíme, že nic na nich není. Dobře tedy, když jest každý jiný, a tím více, když i národ každý setří původnosti své, ale ne na újmu přesvědčení: „Homo sum, nil humani a me alienum puto.“ Jinak se soudí o barvě jen povrchní, jinak o bytnosti čili o jádřím vnitřku; jednáme-li již o dobru, náboženství, právu, o pravdě a kráse, přidávala by se protimyslné přijímání: anglické dobro, německá pravda atd. Výjev, šat, řeč buď zvláštní, a i dějstvo národní poskytují předměty, ale duch buď člověčí vůbec. Není se tedy co báti ducha cizího, a marný byl tedy strach některých, kteří se tomu přelévání protivili, čenichajíc cizinu. V řeči ovšem šetřena buď přísnost, a věru není nic ohavnějšího nad otrocké odřkávání za jiným; takový překlad bývá jen překladem kořenů slovních, ale ne myšlenek čili ducha; taková nenávist vědeckého, náboženského a uměleckého kosmopolitismu připomíná na známou v lidu obecném povídku a Kalibána, který přijda domů, na ženu se sápal, že mu zavání člověčina v chalupě. Má arcí každý národ své dějstvo a to jest cesta, po které se vyvinuje; ale co jest vyvinutí jiného

nežli vzrůst a co vzrůst jiného než uskutečnění prvopočátečního učení, tedy dozrání k duchu, to jest k svobodě čili nezávislosti ode všeho, co není duch, nebo k sebectví? Tak i národ duchovně v úmyslu i nad samou národnost, pokud jest pouze přírodně, povznesti se má, tedy všemu, co člověcké jest, přistupu k sobě propůjčiti musí; ale každý národ a každý jednotlivec jest k něčemu jinému povolán, a přece všichni jen k jednomu; proto tedy musí každý, co vyzkoumal, dobyt a vyvedl, snášeti do pokladu obecného. Tito obecní pokladové slují věda čili předmětně literatura, život čili obecný mrav, umění, průmyslo atd. Národové časnějšího dozrání, tedy i časnějšího květu plné se skládali a mnoho Angličan, Španěl, Francouz, Němec, Vlach přispěl, nepřipomínaje Reky a Kímaay. My Slovane těž se dočkáme léta: vždyť již jest únor v našem roku, již pukají ledy, řeky se dmou, hory a doly již dýchají levněji, an sních pomalu stýká, mnohá travíčka, mnohé poupě, ano i mnohé kvítko již se ukazuje; ale náš kraj nemá všechna seménka, která by zde též rostla, poprosme tedy souseda, by nám půjčil, vždyť nám to vidí na tváři, že mu s úroky zaplatíme dluh; jest nás také pěkné množství a jeden ručí za druhého.

My, co jini dokázali, známe,

Však to skryto přede jinými,

Co my v knize lidstva býti máme.

Něco z nás bude, a sice to, co Bůh z nás chce míti; kdo může vzdorovati Bohu, a kdo jest ten, kdo Bohu vzdorovati chce? Zlý duch neb blázen. Ale jsou snad mezi námi někteří stydlí se dluhy dělati; nestyďte se, nestyďte, vždyť víte, že kdo dluhy má, i ověrek míti musí; bez dluhů není nikdo, každý jest rodičem, učitelům, obci mnoho dlužen. A co by byl, kdyby nebyl nic dlužen? Nezvedenec. Aj tedy opět pravím: „Nestyďte se vypůjčovat od sousedů, my ještě nemáme semleto, nemohli jsme ještě vlastního chleba napéci; ale vždyť vědí, že jsme zasili a již pěkně vzhází úroda budoucí, a sousedé jsou dobromyslní a rádi pomohou; pokládali by nám to za hloupou hrdost, kdybychom k nim nepřišli o půjčku.“ Arci jsou mezi nimi někteří, jenž by rádi viděli, kdyby nás pánbůh zahladil ze světa, ale věte, že nevědí, co číná, neb jim přece známo: „Quando Deus providebit, frustra mundus invidet.“ Bez dopuštění a vedení božského nejjí národové; a doložil by mistr scholastikus: „Atqui, my žijeme, pučíme, rozvíjíme se, ergo...“

Proto jsem řekl, že potěšitelné bylo ono návěští o překladech

klasikův; mimoto pak, nebyla-li by to zpropadená tvrdošijnost, kdybychom vidouce na předchůdcích, že bloudili, bloudili a konečně dobrou cestu našli, avšak zhořla proto neužili dobré rady jejich, aby se neřeklo, že my máme něco od nich; toť věru by marnost tvrdé, tupé hlavy byla! Vždyť pak co kdo kdekolí činí, jakož jest člověčí, tak i naše jest; člověčenství jen má jedno dějstvo. K čemu bychom zase ty okliky dělali, vědouce o přímé cestě? Bylo by to horší nežli starých protestantův a dosavadních starověrců trvání při starém kalendáři, kdežto vědí, že náš kalendář jest lepší, ale jest — katolický. — Co kde dobrého, pravdivého, krásného jest, přivlastníme si to i my, a nebudě žádnému, ale přibude celku; vezmi jeden, vezmi tisíc a vždy bude poklad plný, jako viděním světla a dýcháním dešiva v celku neubývá. Poklesky sousedův budtež nám tedy výstrahou; kde oni ustali, tam my jsouce čerství počneme a zas kus cesty urazíme; na naše ramena pak se postav pokolení budoucí a hanba jemu, neuvidí-li dále, než jsme viděli my. Bychom tedy věděli, kde máme vykročiti, potřebí nám vědět, kde stojí sousedé; to ale viděti nelze tělesně, nýbrž musíme v historii hledati pokroky života, vědy, umění. Musíť arci každý začít znovu, ale jináče to jest v tom býti a dohrabávati se a jináče jen historicky si to přivlastniti; nač učitel celý život vynaložil, může učedník za hodinu vědět, vždyť pak děti naše v desátém roku více vědí, než se lidstvo počátečně snad za tisíc let domýšlilo. Ohlédejme se tedy pilně po sousedstvu a nechtějme býti sobě dostatečnými, byla by to též i marnost i zavrhování sebe samého: neboť kdo se vylučuje z obecnstva člověčího, ten dává najevo, že nechce člověkem býti. Ano budme panantropisté, panhumanisté, a tedy o mnoho více nežli pangermanisté, panvláši, a (ted' přijde, opatrný čtenáři, hrozné slovo) panslavisté; budme panhumanisté a přitom dokonali Čechové, Moravané, dokonali Slováci a tak budeme dost. I rád bych věděl, co by moudrý člověk proti tomu mohl míti? Ovšem již čechismus jest v podezření! Co divu, vždyť i mnohým ipsismus čili samismus jest proti mysli; tedy nihilismus? Ten také ne. Zdá se, že nechtějí říci, jaký jest prostředek mezi něcím a ničím; inu, když se odejme první slabika něco a nic, co ostane než pouhý janismus? —

Však ale již toho dosti. Snadno každý pozná, proč chtějíce mluvit o Shakespearu, Goethovi a Schillerovi, takový úvod jsme učinili; jest to Angličan a dva Němci, raději bych ale řekl, že to jest člověk a jeho dvě strany, a tak že přenesením jejich

spisů do našeho jazyka, jímž pánové Purkyně a Malý šťastný počátek učinili, i my jsme si jen přivlastnili, co všem náleželo. Poněvadž ale o Shakespearu řeč jest, tedy i Goethe a Schiller co dramatici se považují, a ne dle jiného ohledu. Kdož, pracuje sám na vinici Páně, neviděl by rád porovnání těchto géníů, by i sám sebe přiměřiv k nim, skromnosti nebo důvěry v sebe nabyl? Což prospěšnějšího síle toužící po výsosti nežli pozorování, odkud vyšli ti, jenž na výše již jsou? Zkrátka, kritika jest pro básníka nejlepší škola! Ale jaká kritika? Pohanění od člověka, který věci nerozumí, nebo snad byv najmut ani ji nečetl, nebo pochválení od téhož. Kritik od původce-jen-tím-se dělí, že onen práci, kupříkladu básně, poněvadž mu předmět-ná, vnější jest, bez předsudku přehlídá; on musí ale ne-li výše, tedy rovně státi s původcem; aspoň se naoko každý kritik vy-vyšuje, neboť není to lehká věc a malá smělost před celým ná-rodem souditi o něčem. Nemusí-li takový soudce dříve dobře zpytovat svědomí své a vážiti sílu svou, nechce-li uvaliti na sebe hřích lehkomyslnosti a marného se vypínání a státi se posměš-lem a opovržením moudrých? Je-li divu, že slovníci mužové, uvažívše důležitost věci a při tom sem tam nesmírnou nestyda-tost taknazvané žurnalistiky, kritiky se neujmají; to jest ovšem slabost, neboť právě tím topůrko chlapcům podávají. — Avšak bohu chvála u nás tomu tak není, u nás každý kritik jest farus, vědecké lodičce cestu bezpečnou ku přístavu ukazující, jest vůbec rozvážlivý, ponaučlivý, bez předsudků osvětlující ze všech stran plod vědecký neb umělecký, rozbírající všechny doby a ukazující s jistotou, jak s nynější vědou, s nynějším obec-ným svědomím se srovnává; náš kritik neuváznu na písme-ně jisté školy, nýbrž jsa nade všemi vyvýšen, mysl svou v toku za-chovává a tak vždy dále stavě cíl, spisovatele pobízí za sebou, ukazuje bezpečné cesty k tomu. Spisovatel, zvláště básník sám dalece neví o díle svém tolik jako kritik, nebo čím povolanější básník, tím méně s úvahou a úmyslně tvoří díla svá, nýbrž jako dle tajného vzoru růže roste a kvete a neví o tom, že jest krás-ná — snad kdyby to věděla, nebyla by již takovou —, a proto i staří básníka jmenovali „vates“. Tím ale nechci říci, že-by-měli naši básníci-ostati-nezvedenými, protože každá zvede-nost úvahu rodí, která básnictví odírá; nikoli, anzi jest to věc možná. Ale o čem básní, v tom má býti celý s tělem a duší a pak nebude nic nuceného, hledaného, nafintěného, ale vše-chno bude čerstvé, samorostlé. Pravidla nesmějí mu zvláště ta-

nouti na mysl, aniž jaké ohledy a chytré rozvažování následků; v těch již básník jest rozdvojen, on má ale ostatí jeden nerozdílný, to však nejde za našich časů. Proto také žádné umění náležítě nekvetě, ve všem jest chytrost a plody její: zástěrky, okolkování, lež, lichocení nebo hořkost, msta, proklínání, zkrátkování všude úvaha a účelnost. Vezměte nynější knihy do ruky a vyznejte, že v každé vtipný čtenář více čte mezi řádky nežli v řádkách, ano i slova sama nakažena jsou nerozhodlaností; ve všem vládně rozum a industrie. Avšak i bez ohledu na to, co slabost lidská uvedla, samé rozvinutí duševní vlohy jednotlivce i celého pokolení to s sebou přináší, že se přijde z rajské nevinnosti, z věku nesoudivé mladosti na suché palouky rozumování a úvahy. A na tom místě jsme právě my dle většího počtu v Evropě; nebo těch, jenž tuto linii již přešli, jest jen hrstka, ale všichni cítí jakousi tesknost v sobě, a proto mnozí nevědouce, že spása v budoucnosti jest a každou chvíli vystoupiti může, chtějí nazpátek v dětská léta a strkají až někdy i nepořádně do zadu, mnozí couvají, zato jiní tím dále vybíhají. Zpátky to nejde — tedy si musíme dát líbiti časovou prózu, rozum chladný, splášenost jedněch a vzteklost druhých výstupníků, však se to vyrovná. Například jaký to rozdíl rozumu a přirozeného uadání, porovnáme-li národní písně české a slovenské, a kdo citlivý jest, snadno pocítí co a jak. V budoucnosti bude naše touha skutečností, náš účel dosažen a naše názory budou vtělny, tenkrát bude čas, kde úvaha zase ustoupí, nebo to bývá jen tam, kde není život skutečný, nýbrž (a to nejvýše) malovaný. Proto nemá náš čas žádné plodnosti, vždyť ještě sám jest nenarozený, jako homunculus jsa za sklem, za kterýmž jej sice viděti, ale zajatého. Marň pak doufáme, že bude tak brzo jináče; nemyslím tedy na velká díla, která pod rukou se nám vytvoří, jsouce panensky počatá, nám zbývá jen kritika starších mistrů a broušení soudu, obohacování jazyka, zdokonalování formy, zkoušení ohebnosti mluvy a připravování k příštímu obsahu. Nelajte nám, potomci, že jsme nic neměli světu na okázku, ale pohlédněte, co jsme zanechali hotových peněz, to jest možnost, z nichž můžete vy stavěti; kdo má stavivo, staví laciněji a může více vynaložit na mistrovské vyvedení. Kritika tedy a kritika všeho a dokonala jest úkol naší přítomnosti; a kdo v něm nejšťastnější, ten nejplatnější. Posuďte, kritikové, jak mnoho na vás záleží, a považte, co jest veřejný hlas; a jelikož velká zásluha jest získati jedinou duši, jest i velké prohržení

zmýliti jedinou duši, to jest pomýliti lehkomyšlně a úmyslně (s dobrou vůlí totiž bloudíme všichni). Na okázku, jaké kritiky náš věk očekává, uvádím, pokud se uvéstí dá, z německého Prutzova literárního časopisu kritiku dle Vischera, která dle zřetel mého velmi prospěšnou pochodní býti může v soudu o básnictví, zvláště dramatickém. Shakespeare, Schiller, Goethe, nejsou-li to po celé Evropě známé hvězdy na obzoru básnickém? A kdo by směl říci, že jsou mu špatní, aby jimi se spravoval a pořádal v myslí své? Hleďte na obrazy těchto slavných mužů, nemůže-li jistěji poznati každý upřímně ke vzoru se pnoucí i své dobré stránky a potěšiti se touto vědomostí a posilniti důvěru v sebe, poznati též své bludy a vzdalování od pravé cesty, a tedy napravit se nebo bez zoufalí upustiti od pokračování? Vždyť jest drah a úkolů v životě národním více; tento pak život národní má právo k naší činnosti, ne ale publiční slávy osobní. Co jest na jméně, aťsi kdo o něm ví neb neví, jen když myšlénka, slovo, skutek sestaveny jsou s jinými v jednotu, jež jmenujeme životem národu; a tento život, dějstvo jest naše vlast a každá spořádaná pilnost, na jakékoli stránce potřebám vlasti vyhovující, jest vlastenectví, a ne to, co jistá sentimentálnost za vlast a vlastenectví vydává.

Hleďme již do zrcadla, kteréž sice z ciziny přináším, ale jen dle hlavních myšlének; rámec a přídavky, zvláště pro naši literaturu a dorostávající mladší síly ne zbytečné, jsou domáci.

Při Shakespearu nehlavnější jest to, že jest duch úplný, čistý, zdravý. Co divu tedy, že nezralému nebo přezralému se nelíbí. Dobře se na to pamatuji, kterak jsem co student, dostav jeho díla do ruky, jen proto se nutil bez libosti je čísti, poněvadž tenkrát ze všech stran byly vychvalovány; já nenacházel v nich nic velkého. Vždyť pak se z nich také jen máloco hodilo pro „excerpta“, a k tomu jaké v nich nezbedné řeči a hrubosti! Arci, jak může rozuměti chlapec tomu, co dokonaly muž píše? Nyní vím, že nejen mně, ale i veškerému obecnstvu se nelíbí, i v Anglicku samém v zapomenutí přišel, až zase jej Garrick uvedl; neboť na tom stupni, jako studující sám sobě ve vychování zanechaný, stojí v průměru i obecnstvo až dotud, to jest na stupni sentimentálnosti a úvahy. Mohl by ten čas se nazvati věkem rétorickým, a to ještě v špatnějším smyslu, totiž v onom, jako jsme se učili, že jest rétorika vyvíčenost nadutými slovy parádu dělati. Jest to zlá věc, že chudý mladík, nemaje nikde

přístupu k mistrům, míry nemá, co pravdivé a krásné jest. Ve školách obyčejně málo se učí a také jest ještě nedozrálý, by mohl sám o něčem souditi. Má se tedy jen učit; ale jak to má učit, když to, dle čeho: se učiti má, ani jeho mladé potřebě a zpozdlému citu zadost nečiní? V této nezajímavosti leží úkaz našich škol, že se nadobro zapomíná a neostane nic než vzpomínka na lehkomyšlné tropení v studentských letech a něco formálního obroušení a i o tom se nemůže vesměs říci, že by bylo ze školy; nebo pedantské školometství snad více otupuje než ostří, aspoň by se na sto příkladů přstem ukázati mohlo. Jako školák, tak i obecnost samo nemá míru, a jak vidíváme při divadlech, má ledakdo regulátorství obecného krasocitu v arendě a knihovny kupecké, z půjčování špatných kněh větší užitek mají, než nejsou ústavy pro zvedenost a šlechtění krasocitu, an Spieß, Klauren a mnoho jiných mnohem ještě horších činí každodenní potravu čtenářů a čtenářek, to jest lidí, kteří jak se praví, pro ukrácení chvíle fantazii sobě rozbujují, majíce knihy, to jest romány, za jistý způsob pálenky; opíjení jest obojí. A dejme tomu, že ledaco dobrého do rukou se jim dostane; zdalipak vědí, že to dobré a jiné špatné jest, není-li to tedy pouhá náhoda, nezanechává-li se náhodě obecní mrav a zvedenost, což by snad býti nemělo, a tedy býti nemusilo; vždyť pak jest snadný prostředek proti tomu. Ředitelství divadla nebudíž zanecháno spekulantům, nýbrž buď vlastním úřadem a ten buď svěřen sněmu na slovo vzatých krasovědců, aby se stalo divadlo jevištěm umění, a ne všelijakým rejdištěm; buďtež zřízeny bibliotéky veřejné a při nich učitelské stolice pro obecnost. Vždyť se průmyslné školy nedělní zavozují, proč by se též i vůbec nemohlo přednáseti lidu to, co by mu k ušlechťení nápmocno bylo? Co zbývá sprostému člověku v neděli jiného, než aby čas marnil, nemyslím procházkou, ta jest člověku šest dní v úzkých dílnách se ostouzejícímu potřebná, i veselte a scházejte se v společnostech; nemohou se ale ty samé schůzky použiti ku poučení časem ještě kratochvilnějšímu, než jsou karty a chlast? Nemusí býti považován za proroka, kdo ujišťuje, že se to tak jednou stane a že se všude a nejprve budou školy státi větší a to všechno chystati, co jest prospěšné obecnému vzdělání lidu, a pak teprva trestnice, jestliže jich ještě potřeba bude; kdežto nyní naopak se to děje.

Mocnost, která přesvědčením a rozumem obecnstva vládně, ta vládne i vši ostatní silou. Rovnost vychování musí velké ná-

sledky míti, kdežto by nerovnost, mohou se tělesně okázati, tak vypadala jako nestejné vyvinutí oudů v jednotlivém těle, kupříkladu malá hlava jako makůvka a břich jako bečka, malé čelo a dlouhý nos atd. Ohlédneme se jen po našich městech, jaké to hory a doliny; jako stojí starý dům vedle nového, tak i hlavy, v nichž náhledy o tisíce let rozdílné i v té samé rodině jsou vedle sebe, u stolu i v loži. Není-li tu nevyhnutelné ukryvati sebe a lež uvéstí do společenství, kdežto přece lež jest pouhý jed pro život společenství. Ze v takovýchto okolnostech těžko jest žít s novou pravdou, samo sebou se rozumí; nebo každá novota, čím jest důležitější, tím spíše působí, že se rozstupují lidé v nepřátelské tábory. Pročž aby se to nestalo, chytrost všelikému obnovení se protiví. Tu pak ovšem není rozstoupení, nýbrž mravní — smrt neb aspoň omráčení a shnilota. Takové rozstoupení mezi krasosoudci stalo se i při uvedení Shakespeara do Německa. V protivenství ale každá strana později dále pokročí neb couvne, než počátečně chtěla, hanící všechno haní a nic neuznává, chválící všechno chválí a nic nezavrhne a kritika, pocházející též z jedné neb z druhé strany, rovaž jest stranná. Nejvíce ale škodí to, že neostává jen v úsudku tato přítěž neb nepřítel, nýbrž pravidlem nových děl se stává a takto básnictví bojující proti naduté rétorice není čisté, ale ohledavé, záměrné. Proti ulízané zvedenosti a formální uhlazenosti musily v boj Shakespearovy hrubosti a proti hubené bezobraznosti jeho bájký a báchorky. Ze z takového kysání jen mužové původní statečnosti nadáni šťastně a neporušeně se vderou, patrná věc jest; a takoví mužové byli Goethe a Schiller, jichž vyvinutí v tomto způsobu by se bez Shakespeara vysvětliti nedalo. Však ačkoli oba jeho světlem se osvětili, ani jednomu, ani druhému celý se nepodal. Goethe se jim osvobodil vzhledem formy, ale co do jádra Goethe a Shakespeare velmi jsou rozliční. Skutky a boly mužův na jevišti dějstva jsou předmět Shakespeareův, kdežto Goethe vnitřní duševní rozbroje smiřoval. Ano ona náramná, z každého řádku kypící mužnost Angličana, měkkého, spořádaného, urovnávajícího Němce konečně děsila. Goethe jest spinozista, základní myšlenka jeho jest o podstatě tajné, ale nevyhnutelně se vyjevující; odtud jeho náklonnost k přírodokumu. Tímto však zasnoubením básnictví s přírodou odstoupila svoboda osoby co pramene, z něhož nový tok proudí, splachující starý svět. Mistrovsky umí vtělit ducha, pokud skrytý v dějstvu odhazuje skutky jako puzení tajné v rostlině

národu; ale nevystačí, kde vystoupiti má pouhá osobní vůle hrdinská: proto nejzdařilejší jsou jeho obrazy ženských, neb v těch právě duch v podobě citu žije, tudíž i v podobě přírody nejbližší. Jest arci v citu znamenité rozstoupení možné, i ženský duch jest podroben mnohým bojům; ale jak končí Goethe tyto boje? Podle způsobu přirozeného; na kterém viděti, že jen tak, a ne jinak to možné bylo, ne však dle svobody a jejího nadálého bez okolků rozhodnutí. Goethův předmět jest rozbroj srdce a zevnějška čili venkovstva; srdce ovšem protiví se chladným formám rozumovým, ale zvedenost napomáhá a vřidnost vyrovnává, uhlazuje. Tato ale hladká půda nehodí se činu, jenž se nekroužá, nýbrž hrdě vystupuje; takový úkol jest spíše epický nežli dramatický. Zkrátka, Goethovo ducha uladnění jest ženské (však není zženštilé, aniž to na ujmou řečeno).

Schillerův duch jest mužský a Schiller se mnohému naučil od Shakespeara. Osudy národův, činy mužův, hrdinská vůle jesti, co tento básník veskrz dramatický za předmět si volil. Vůle jest jeho půda básnická, ale vůle jest dvojí, totiž ta, která proti předmětenstvu se pnouc, nemůže mír najíti, a ta jest Schillerova, jiná ale jest, jenž svobodně s nevyhnutelností přírody, s puzením se jednotí, takže svobodně se stane přirozeným a přirozené svobodným; tuto jednotu Schiller neznal.

Má tedy Goethe stránku přirozenou, ale schází svoboda, dokonal ale Goethe tento úkol, a jest tedy veskrz básníkem. Schiller má vůli, ale nemůže ji s předmětenstvím smířit, a takto nedošel k jednotě, jest co básník nižší, ačkoli má předmět větší; onť jest pouhá strana mužská, a proto obrazy ženských se mu nedařily.

Však ale jednota mužské i ženské strany jest úplný člověk a ten jest Shakespeare, on jest sjednocený Goethe a Schiller. Tak tito dva nejsou k měření jeden dle druhého, ale obou míra jest Shakespeare; a proto dobře řekl Goethe, vida že on neb Schiller povýšen nebo zlehčován bývá jeden druhým: „Mají býti chlapíci rádi, že nás mají oba.“ Shakespeare zná tak ženský cit, jako mužskou vůli a jest v jednom i v druhém rovně vřetecný, u něho však neostane vůle jen vůli, ale jest skutkem; a tak konečně po rozbroji splyne povinnost se jsoucností, jakož počátečné obě v jednom vejceci skryté jedno byly.

Těto jednotě Shakespeare nikdy se nestane nevěrným; onť jináče nemůže, on tuto jednotu vědomitě nehledal, nejsa zajat jistým učením, on ji tedy také nemohl opustiti, on nemá myš-

lénku této jednoty, ale vždy hned tělo. Schiller jest příliš básníkem vědomitým, příliš filosofem, též Goethe, zvláště v posledních letech (pomněme na druhý díl Fausta); proto jest zde více řeči nežli jednání a vždy již prosvítá jistý záměr, jemuž básník služí. Tomu však již za našich časův nelze se ubrániti. Ale Shakespeare tuto rozdrojenost obecné myšlenky a jednotlivého vtělení neznal, to jest, on byl básníkem od přirození a bez úvahy, bez ohlížení se na sebe samého. —

Vedle stárnoucího Goethe rozumoval Nicolai, Iffland po dramaticku kázal a Kotzebue podlost rozšiřoval; proti této próze zvláště nastal odboj romantický. I romantika čerpala ze Shakespeara, ale co? Čáry a čarodějnice, bájky a divy. Ty ovšem nacházíme u něho, ale jen s tím rozdílem, že za jeho věku toho ještě obecná víra byla; on stojí na mezích středověku, a jak on s touto fantastikou zachází, kupříkladu v *Macbethu*? I tu, ač jest východ divný, přece jen na vůli svobodné vše založeno jest a čin se pouze člověcky rozvíjí. Takto Shakespeare, ačkoli snad i sám na čáry a kouzla a duchův zjevování věřil, přece je konečně mravně napravlal, takže jen jako tvary mravního svědomí vypadají, ale naopak v romantice skutečnost mravní v báječnosti se rozplyně.

Upříti se nedá, že romantika mnoho zásluh má o rozvinutí básnictví německého, a zvláště Tieckovi věnc přináležejí. Ale jak obyčejně, kde se bojuje, na míru se nehledí, tak i fantazie romantikův stojí proti rozumu, fantastikou se stala, a to záměřivou čili zúmyslnou, špičkovitou. Tato záměřivost a německá důmyslnost vůbec, ironie a potutelnost slova strachem se přetvařujícího, důměnlivost pak z druhé strany jsou příčinou moderního pohledávání za vším něčím jiného, než co se jeví; a toto pohledávání jmenují rozuměním. Co jest výkladů na Fausta a jak rozličných! Vždyť jest někde tak, jako by to byla veršovaná metafysika. Zvláště oblíbeno jest šematismus duševdecký za kostru básní dramatických uváděti; kupříkladu Othello znamená prý náruživost, Desdemona bezvolnou lehkou obrazivost, Jago pouhý chladný, rozpočítavající rozum a celek toho jest, že tyto tři mocnosti duševní, nejsou-li souměrně porovnaný, zničiti se musí vespolek. Tím způsobem by byla poesie jen pláštěm suchých kategorií a jen psychologům srozumitelná; avšak i sprostý divák rozumí, o čem se jedná, ale neumí city své uspořádati, on jest jako přemožen, filosofské vysvětlení jest přemožené, cit se stane jasnou myšlenkou a slo-

vem. Dobře by nám bylo, kdybychom mohli zase, jako jsme viděli a soudili v mládí, zalíbení mítí jen v konkrétním těle, ne ale v strašidlech a mrtvolách. Také jest dobře, že jsme se naučili bořití a k jádru se dohrabávati; ale na tom není dost, musíme opět stavěti, omámený smysl musí se k rozumu ztenčiti, pak ale rozum zase smyslem se státi a to nám ještě všude schází. Jsou lidé nerozkývaní a rozkývání, ale málo jest jich posud vyrovnaných; jsou realisté neb idealisté, ale nejsou obojí v jednom, kosmopoliti a patrioti, ale nejsou kosmopolitisté patrioti, a to veskrz; avšak jen v této jednotě jest dobro, pravda a krása. Toto sjednocení myšlenky a těla, rozumu a smyslu jest umělci pravému již původně nerozdílné. Nevyhledává básník pro jistou pouhou myšlenku v zásobě kabát slušný, ale myšlenka již vtělena jest, nebo tělo již živé jest; jen očištění, přistrojené vyšperkování čeká na pilnou ruku básníkovu. Jestliže vůbec tomu tak jest, tedy i politická idea již své tělo mítí musí, má-li předmětem básně se státi, to jest musí již vskutku viditelná, historická býti; padne-li vtělení její teprva v budoucnost, stane se báseň rétorikou, kázáním, napomináním. Minulý život hrdin slavi řecký epos, řecká tragédie, Pindar opěvává vybojovanou slávu; tak to jest všude, v *Nibelungách* i v *Králdvor-ském rukopisu*. Ale k čemu minulost opěvati? K budoucnosti hlídá duch, a tedy i duchovní básník. To slovíčko „k čemu“ se ale nehodí pro krásu, každý záměr a zájem vnější stírá krásu každému dílu; krása přebývá v kraji, do něhož nezasahují pozemské tužby, péče a ohledy. Umělec nesmí býti ničím zajatý, nýbrž musí býti na úplné svobodě, by vyvedl něco, co jen samo sebou se líbiti má, to jest umělecké dílo musí se od osobnosti umělce odloupnouti a samostatným, předmětným státi. Nemělo by tedy na předmětu nic záležeti? Proti tomu opírá se cit zdra-vý: ne titěrky a hračky, ale jen pravdivé důležitosti mravního života uznáváme za dostojný předmět umělecké pilnosti; předmět básně musí opravdu člověka se dotýkati a k tomu nevystačují city soukromného mlkování, soukromné nářky nad smrtí kanárkovou, nýbrž snahy a boly obecní. Aj, touto cestou zase vypovězené záměry se vrací? Goethe žádá, aby básník ničím se zajimouti nedal, účinnost politická budiž od něho vzdána. Ovšem to má býti, úmyslný politik a básník nesrovnají se v jedné osobě; ale jak by to bylo, kdyby básník tak velice byl proniknut myšlenkou o národním životě, že by se mu bez-úmyslně vždy za látku básnění naskytovala? Kdo by mu to

měl pak za zlé? Ano, tak jest, jen předmět vznešený přiměřené tělo mítí může; záleží-li tedy při tvoření uměleckém mnoho na formě, nemůže obsah býti jednostejným, poněvadž obsah a forma nejsou vedle a mimo sebe. Však ale necítí-li se povolán býti jistý básník ku tvoření děl takových, ať přestane na tom, čemu vyhověti může; má totiž člověk mnoho stran a každá jest, když opravdu člověčí, i dosti důležitá a ruky umělecké hodná. Má-li bezúmyslně umělci vznešená látka se naskyt-nouti, musí i sám život obecný vznešeným býti. Náš věk tedy se k tomu nehodí; vždy by musel básník v budoucnosti hledati, to jest ze svého přidávati, a dílo by bylo pak barveno osobností básníkovou, ne však samostatným výjevem krásy. Tak i sám Goethe nevystačil, by všechny stránky člověka obsáhl básnickou mocí svou; právě ta nejdůležitější se mu odeprla. Tím podiv-nější všetranností svou jest Shakespeare, takže se nezdá býti obmezenou osobou, nýbrž obecným člověkem, který sám všech-ny formy člověčenstva zažil a přezl. K vysvětlení toho posluž uspořádání děl jeho, ne dle posloupnosti časové, čili jak po-vstaly, nýbrž dle látky čili předmětu:

I. Egoismus, pouhé sobectví nemůže býti předmětem umělec-kého díla, neboť jest podlost, choravost a nemůže mítí formu samostatně se líbící. Egoismus jest přirozená povaha nesvobod-ných, ale jen svoboda může se státi předmětem krasotvorce; spíše nenávisť, msta a zloba, neboť ty jsou převrácené ctnosti, tak i ďábel, ne ale zvíře a ne mašina. Cín pak jest změna před-mětenstva, bez odporu tedy není žádný čin, proto i ochablost nemá stránky poetické, ani z druhé strany nevyhnutelná usou-zenost čili dokonalý osud, to jest vzhledem vůle a výsledku. Musí býti aspoň možný boj, byť i nebyl platný; kupříkladu fatum starých klasiků připustilo boj osoby. Zase ale vznešená vůle a slabý odpor těž poetický není; proto Bůh, proto Kristus předmětem básně býti nemůže. Tak i Klopstockův *Messias* ne-zajímá čtenáře, neboť kdo pochybuje o konci? Osudu však ne-musí se poddati vůle, byť i tělo zničeno bylo. Kdo vůli pře-může, ten jest teprva pravý vítěz; tvrdá hlava jest poetická, a tak česká historie poskytuje nám mnohý předmět k drama-tic-kým básním.

Život pouze soukromný, a proto nečinlivý, v rozvaze s jinými nejsoucí není dramatický; první látka dramatiky může tedy býti přátelství, ale ne v idyllickém klidu, nýbrž ve vzpříčení pro-ti venkovstvu, nebo negativní čili nepřátelství, nenávisť. V Slo-

vanstvu v Srbsku „pobratými“ mohou se básníku za látku podat; jinak ale přátelství obyčejné, nemající za sebou založenou stěnu vyšším obsahem se skvoucí, ostane mdlý předmět dramatiky; proto ovšem sem tam tahy přátelství vetkný jsou v díla Shakespearova, avšak sebe není přátelství nikde, jakož i jeho věk to s sebou nepřinášel, jsa od přátelství starých i nových vzdálen. Pružnější jest již láska muže a ženy, nepružnější láska mládence a panny, a tu nám představuje Shakespear v *Romeu a Julii*; ale i zde zadní stěna jest nenávist dvou rodin, která i spolu politická jest.

II. Pouhé milkování není dramatické, tím méně ochablá chlipnost, donchuánství; ovšem ale rozstoupení mužství a žensťva, neustále se hledající. Proto cíl této lásky jest úplné duševní i tělesné sjednocení — manželství. Praví se, že manželství jest hrob lásky, to jest jako dosažení jednoty, konec bojů, a tak více nedramatický; avšak postarala se o to „potvora zelenooká, vlastní stravou se škádlící“, to jest žárlivost, by tomu tak nebylo. Sem patří *Othello, mouřením benátský*; však i zde jest folio politické a sama sebou by žárlivost nevystačila.

III. Z manželství vyrostává rodina a ta zajisté, majíc v sobě romantost poměrů, jest již více dramatická; již Starý zákon, již Sofokles to uznal, i Shakespear v *Learu* provedl, ale i tu stěna politická povyšuje vzájemnost rodiny.

IV. Přátelství, láska, manželství, ale i již *život občanský* a právo, ačkoli ze strany tvrdé, jest obsah *Kupce benátského*; rozdíl lidské společnosti a jejich vzpříčení, pak ono: summum ius, summa iniuria, samo sebe ničící a takto komický konec beroucí, zde hrají.

V. Nad životem *v obci* co jest nežli život obce samé? Nejříve v obci příčinu dá k rozstoupení pnutí se hrdošti aristokratické a neustupnosti demokratické a to nám Shakespear představuje v *Koriolanu*.

VI. V aristokracii jest opět aristokracie (crème de la crème), to jest v aristokracii leží zavinita oligarchie, a v té jakžmile převládá osobnost neb zevnější moc a štěstí, vyklubuje se monarchie. Tento původ jest předmět *Caesara* i *Antonia* a *Leo-patry*.

VII. Pominutím republiky pomínul život nazvaný klasický, monarchie se upevnila a tu našel Shakespear za svého času všudy; měl na vybranou, a po čem měl se ohlížeti básník v dějepisů nežli po dobách dějstva své vlasti? Ale i monarchie ne-

byla hned taková, jako ji nyní v Evropě vidíme; měla více přestávek a stupňů a tyto všechny vyobrazil Shakespear, lépe než by historie filosofie dovedla. V klasickém věku platila osobnost mnoho, ale vzhledem na obec rozplynula se v této. Ve feudálním středověku však ve všem patrna jest jen svěvolnost smělých jednotlivců a obecnost jest více ve jméně nežli v skutku, až po velkých bojích jednotlivá vůle se podrobí celku; ale i tenkrát tato svrchovaná vůle jen subjektivní bývá. Z aristokracie vyrostla monarchie, ale tím v každém aristokratovi může se kníže dochovat; tím vždy se má kníže co oháněti proti hrdé aristokracii, až obě moci se vzájemně otrou. Boj tento jest hlavní obsah těchto anglických dramatických děl, boj hrubý a krvavý; král neváží tolik co obecnost, ale co osobnost jeho, lid nemá nižádné politické platnosti, nýbrž jen slepě slouží. Platností osobních sil zachovává tato nezvedenost poetickou stránku, která nynějším řízením již zmizela. Podivuhodný jest hluboký náhled tohoto neocenitelného básníka do povahy zlého, tragické spravedlnosti a osudu.

Oňt jest první dramatik, jemuž se osud jako vnitřní vazba a zákon světa vyjevil, nejša jako u starých nad vůlí a vedle vůle; osud Shakespear jest pouhý výsledek vlastní vnitřní rozvahy činu. Pád *Richarda III.* byl ukončení bojů, jimiž ústav feudální sám sebe zničil. S *Jindřichem VII.* nastala moderní rozumová monarchie, s ní srostla aristokracie, sebrala se policie a správa se upevnila i počal mechanismus velké obce, kterýmž i uvadla poetická stránka veřejného života. *Mackbeth* jest mez, kde svět zevnější ustupuje vnitřnímu. Jest sice předmět této dramy též politický, ale nejedná se tu již více o pouhý politický čin, nýbrž o svědomí těchto činů; co se vně děje, má jen potud zájem, pokud se na tom vnitřní boje zjevují. Ještě krok — a svědomí a úvaha a obrácenost v sebe tak doroste, že rozstoupí se úmysl a čin; a i tuto mez překročiv Shakespear, vstoupil v náš čas.

VIII. V *Hamletu* více nežli v *Mackbethu* rozhrnuje nám Shakespear srdce lidské, ukazuje nám, jak to vypadá ve svědomí, kde zlosyn a vášně provádí důslednosti své. Co politického v tomto díle, nachází se i v jiných, totiž vražda krále; ale Nemesis jest jinačí. Hamlet povolán jest k vykonání pomsty, ale on samým rozbíráním nemůže dopáliti se k činu, co sám vyznává, vida herce v patetické hře:

O já špatný, podlézavý člověku!
 Hrozně se mnou porovnání!
 Ten, co jenom na okázku hrá na život,
 V líčeném se tak zaryje citu,
 Ze mu snem již vášně tváře blednou,
 Hlas se třese, celé tělo se podrobí — hře.
 A to pro nic za nic — za Hekub.
 Co mu po Hekubě, že on slzí?
 Co by takový učinil herec, maje
 Moje k vášni příčiny, podněty?
 Však já!
 Zasmušilý, ospalý nekloud se vláčím
 S holubími játry, bezžlučnými,
 Sic bych dávno byl krkavce
 Mrchou této ostudy byl krmil.
 Co já mezek, syna zabitého otce
 Peklo, nebe k pomstě zve, já
 — — slovy srdci ulehčuji!

Vůle a myšlení jsou v rozporu a to nikde nebylo v předešlých
 dílech; v tomž jest Shakespeare zcela, jak by žil mezi námi.
 Ví totiž Hamlet:

Ze: tento tukodusný věk chce,
 Aby ctnost odprošovala neřest,
 A prosila, by se směla kořit,
 avšak i v této vědomosti ozývá se rozpak:
 Být, nebýt, o to se jedná,
 Slechetnější-li je snášet hnusný osud,
 Nebo vstříc mu ozbrojený jíti,
 Nebo umřít, spáti, a nic dál než říci:
 „Spánek tento ukonejší boly,
 A tak nábožný si konec přáti.
 Kdo by lépe nás vyobrazil než Shakespeare, an praví:
 Svědomím omdlévá naše vůle,
 Čerstvá úmyslu horoucí barva
 Rozbíravým šedem bledne.

Takto Shakespeare jednou nohou v středověku, druhou v na-
 šem věku stoje, naivnost starých obrazuje o rozkývalost mla-
 dých; aspoň žádný básník nerozstoupené myslí nebyl by mohl
 říci, co již kritický sebecit a svobodu ducha projevuje:
Hamlet. Co jste, milí, provinili, že vás sem Fortuna odeslala
 do vězení?

Rosenkranz. Jak pravíte, do vězení?
Hamlet. Vždyť pak Dánsko jest vězením!
Rosenkranz. Tak to jest i celý svět.
Hamlet. Ano, věru, s nescísnými komůrkami, skřípci, klá-
 dami a trdlíci; Dánsko pak nejhorší oddělení.
Rosenkranz. Možná, my to však nenalezáme.
Hamlet. Dobře tedy pro vás, arciž zlé a dobré není nic o sobě,
myšlením se tepru tím neb oným stane.
 Přemožení obdivováním takového daru, jenž soukromný a
 společenský, měšťanský a politický život, sentimentálnost a
 mužnost, skutek a cit, bezúvažnost a rozstoupení myslí, starý,
 střední a nový věk, nebe a peklo stejně zdařile předmětem
 svých básní dovedl učiniti, nejen tragicky a komicky, ale k užas-
 nuť uměle sjednotiti tyto dvě na podobu odporné strany, kon-
 číme s tou prosbou, by příkladem pana Malého pobídnutí dra-
 matikové slovanští, místo aby obmýšleli nová díla, která se ne-
 mohou ještě podařiti, hloubali v básních *ducha* Shakespeareova
 a převáděli, co našli, ve Slovanstvo, rovnajíce tak a ukazující
 potomkům cestu.

Časopis českého musea 1847